شیعری کوردی و ستەمی سیاسی! … سەدیق سەعید ڕواندزی

( )

بەدرێژایی مێژوو، کورد وەك نەتەوەیەك هەمیشە لەپێ داگیرکاری سیاسی وجینۆسایدی نەتەوەیی، ڕووبەڕووی داگیرکاری فەرهەنگی و کلتووریش بۆتەوە.

لەوسۆنگەیەشەوەهەمیشە دوژمنانی ئێمەهەوڵی لەنێوبردن، یاخود بێ بەهاکردن، یانیش توانەوەی فەرهەنگی کوردییان داوە لەبۆتەی فەرهەنگی ناسیۆنالیزمییانەی خۆیان. ناونانی کوردبەتورکە کێوییەکان، بەئاگرپەرست، ناساندن ونیشاندانی زمانی کوردی بەزمانی فارسی وعەرەبی، وێناکردنی شیعری کلاسیکی کوردی بەلاساییکردنەوەو پاشماوەی شیعری فارسی وعەرەبی، تەماشاکردنی نوێخوازو داهێنەرێکی وەك(گۆران)ی شاعیر بەلاساییکەرەوەی شاعیرانی وەکو شیلی وجۆن کیتس و سەدان نموونەی تر، ئاستی شۆفێنیزمی ئەو نەتەوانە بەرامبەربە فەرهەنگ وئەدەبی نەتەوەی کورددەردەخات. چونکە بێگومان کاتێ نەتەوە دەکەوێتە بەرشاڵاوی داگیرکاری، ئەوا پرۆسەی لەنێوبردنی کەسیەتی کوردو تێکشکاندنیشی پیادە دەکرێت. ئەگەردوژمنانی کوردنەیانتوانیبێت کۆی نەتەوەی کورد لەنێوبەرن، ئەوا بەشێوەیەکی دیکەهەوڵی ڕوخاندنی مرۆڤی کوردو بەنامۆکردنیان داوە لەئاست سیماو فەرهەنگی نەتەوەییانەی خۆی.بەردەوام هەوڵی ئەوەیانداوە ڕەگی خۆبەکەمزانین لەئاست ئەوانی تردا، لەناخ و هزری مرۆڤی کورد بڕوێنن.بەداخەوە دوژمنان لەوەدا تائەندازەیەکی زۆرسەرکەوتووبوونە. هەمیشە سیما نەتەوەییەکان بەشێکی جیاکەرەوەی گەلانن لەیەکتری.

ئەوسیمایانە کەفەرهەنگ و زمان، کلتوورو داب ونەریت، ئەدەبی سەرزارەکی و نووسراو پێکدێنن، بەخاڵی جیاکەرەوەی نەتەوەکان دائەنرێن. سنووری نێوان نەتەوەکانی دنیا چەند کاڵبێتەوە،گلۆبالیزم چەند بەهەژموونەوە گەلان بتەنێتەوە، هێشتا ناسنامەی نەتەوەیی و خۆ جیاکردنەوە لەئەوانی تر، جێی شانازی نەتەوەیی مرۆڤەکانە. لە یارییەکانی جامی جیهانیدا، کێ کرواتییەکی بینی حەزبکات وڵاتەکەی بدۆڕێت و فەرەنسابباتەوە؟ کەس هاووڵاتییەکی بەناسنامە بەلجیکی بینی حەزبکات ئینگلترا لەوان بباتەوە.

ئەمە لەکاتێکدا، سنووری نێوان نەتەوەکانی ئەوروپاچەندین ساڵە نەماوەومرۆڤ دەتوانێت چەندین وڵات ببڕێت بەوپەڕی ئازادییەوە. بەڵام کەپرسەکە دێتە سەرنەتەوەو نیشتمان، ماکەکانی نەتەوە، ئیدی ئەوان لەبنەڕەتدا هەڵگری ناسنامەی نەتەوەیی وڵاتەکانی خۆیانن. پرسیار ئەوەیە ئەگەر نەتەوەیەك کەسەدان ساڵە قەوارەی سەربەخۆی خۆی هەیە، ئاڵاو خاك و زمان و فەرهەنگی خۆی هەیە،بەوشێوەیە بڕوانێتەناسنامە، دەبێ بۆئێمەی بێ گەل و خاك چۆن بێت؟ دەبێ چەند پەیوەست بین بەزمانی کوردی، کەبەدرێژایی مێژووکوردی لەسڕینەوەونەمان پاراستووە. لەڕاستیدا کورد وەك نەتەوەیەك خاوەنی فەرهەنگ و ئەدەب وکلتووری نەتەوەییانەی خۆیەتی. ئەدەبی کوردی و فەرهەنگی کوردی، هیچی لەنەتەوەکانی دنیاکەمتر نییە.

جیاوازییەکە لەوەدایە ئەوان دەوڵەتییان هەیەو ئێمە نا. شیعرو ژانرەکانی دیکەی کوردی لەڕووی مانا،چێژ، ناوەڕۆك و پەیام،هیچی لەنووسەرانی دیکەی دنیا کەمتر نییە. بەڵام کەنەتوانراوە ئەوسەرمایە فەرهەنگییە ببینرێت وبەدنیا بناسرێت لەبەرئەوەیە هەمیشەژێردەستەی داگیرکەرەکان بووینە. ئەوانیش وێرای هەوڵدان بۆ بەکەم ناساندنی ئەوفەرهەنگە، هاوکات هەوڵی لەنێوبردنیشیان داوە.کەئەدەبی کوردی یاخود شیعری کوردی بەجیهانی نەبووە، لەبەرئەوە نییەکورد داهێنەری نییە، شاعیری بەتوانای نییە،عەرەبەکان یاخود تورکەکان هەیانە،بەڵکو پەیوەندی بەوەوە هەیە کەئەو شاعیرەبەناسنامە کوردە. کوردیش دەوڵەتی نییە، کەواتەخاوەنی هیچ شتێك نییە.
کە محمود دەروێش لەسەرئاستی جیهان دەبێتە ناو، بەبڕوای من وەك خوێنەرێك لەبەرئەوە نییە کەلە شێرکۆ بێکەس جواننووسترو بەتواناترە. بەپێچەوانەوە چونکە ئەمیان فەلەستینییە، ئەمیشیان کورد. جیهان هاوسۆزە لەگەڵ فەلەستین، بەڵام لەئاست توانەوەی نەتەوەی کورد، ویژدانی مردووە.

ئەگەرناخوێنەردەتوانێ بۆڕاستی قسەکانی من، شیعری هەردوو شاعیرلەئاستی بونیادی دەقی شیعری بەراورد بکات.بەجیهانیبوون بەخەڵاتی گەورەو بەهادارنییە، بەڵکو پەیوەندی بەمێژوو،بەڕابردوو هەیە. تائێستا فارسەکان خەڵاتی نۆبَلیان نەبردۆتەوە. تۆ بڵێی فارسەکان کەپێنج هەزار ساڵەخاوەنی فەرهەنگن نوسەرێکی شایستە بەو خەڵاتەیان نەبێت؟ بەڵام گیتارژەنێك ئەو خەڵاتە وەربگرێت.یاخود نووسەرێکی نەناسراوو پەراوێزکراوی چینی ئەو خەڵاتە وەرگرێت.مەرج نییە ئەوەی بەجیهانی بوو،ئیدی داهێنەرە.

ئەمە زۆرجارپەیوەستە بەپرسی سیاسی و ململانێی سیاسییەوە. کەشاعیرانی کورد لەسەرئاستی دنیادا بەجیهانی نەبوونە، لەسۆنگەی ئەوە نییە تێکستی جوان، داهێنەرانەو جیهانییانەیان نەبێت. بەپێچەوانەوە ئەمەپەیوەندی بەوستەمەسیاسی ومێژوویەوە هەیەکەلەکوردکراوە.

کوردئەگەرژێردەستەی دوژمنان نەبووایە، خاوەنی دەوڵەت،ئاڵاونیشتمانی خۆی بووایە،دڵنیام ئێستانووسەرانی لە ئاست نووسەرانی دنیادەبوون. ئەدەبی کوردی کەزەمینەی ئەوەی لەبەردەمدانەبووەببێتە ئەدەبێکی جیهانی، لەلایەکەوەبەهۆکاری سیاسی و داگیرکاری بووە، لەلایەکی دیکەشەوە پەیوەندی بەخۆمانەوە هەبووە کەهەوڵمانەداوە تێکستی نووسەرانی کورد لەڕێی وەرگێڕانەوە بەدنیا بناسێنین. بەتایبەتیش لەقۆناغی دوای ڕاپەڕیندا.

لەلایەکی دیکەوە خوێنەری کوردچونکە نەیتوانیوە بەزمانی دایك بەرهەمی نووسەرانی دنیابخوێنێتەوە بەوپێیەی زۆربەی هەرە زۆری خوێنەری کورد، تەنها زمانی کوردی دەزانن، ئیدی لەڕووبەرێکی کەمدا ئاشنای ئەدەبی جیهانی بووە. یاخود واهەست دەکات کەشاعیرانی دنیا داهێنەرتربوونە لەشاعیرانی کورد، بۆیە ئەوانە شوناسی جیهانیبوونیان وەرگرتووە، بەڵام شاعیرێکی کورد تەنها لەئاست جوگرافیاکەی خۆی ناسراوە.ئەوەشی کەوەرگێڕدراوە ڕەنگە بەرهەمی نووسەرانێکی دیاریکراوبێت بۆنموونە وەك:(سوهراپ و فروخ) لە ئەدەبی فارسی.

ئیدی ئەمە بۆتە هۆی ئەوەی کەخوێنەری کورد، لەڕووبەرێکی بچووکدا ئاشنای شیعری جیهانی ببێت. لەوماوانەی ڕابردوودا، چەندان کۆمەڵە شیعری بیانیم بەزمانی کوردی خوێندنەوە، کەلەلایەن وەرگێڕەکانی ئێمەوە وەرگێڕدرابوون. ئەو کۆمەڵە شیعرانە بژاردەی شیعری جیهانی بوون لەئەدەبی فەڕەنسی و ئیسپانی وعەرەبی و ڕوسی وزۆر نەتەوەی دیکەش.

کاتێك ئەو شیعرانەم بەزمانی کوردی خوێندنەوە، لەبەشێکی هەرەزۆریان گەیشتمە ئەوبڕوایەی کەشیعری نەتەوەکانی دیکەی دنیا لەڕووی فۆڕم، گوتاری شیعری و پەیامی شیعریانەوە، لەشیعری کوردی جوانترو بەچێژتر نین.

بەگشتی شیعرەکان سادەن، لەڕووی ناوەرۆك و وێنەی هونەرییەوە داهێنانێکی ئەوتۆیان تێدا نییە، هونەریترلەشیعری کوردی. بەڵام کەشیعری ئەوان بەجیهانی بوونەو شیعری کوردیش تەنها لەچوارچێوەی نەتەوەیەکی بێ دەوڵەت ماوەتەوە، هۆکارەکەی ئەوە بووە کەکورد دەوڵەتی نەبووە. ستەمی سیاسی لێکراوە. ستەمێك هەرتەنها خاك و نیشتمانی نەگرتۆتەوە، بەڵکوئەدەب و فەرهەنگیشی گرتۆتەوە.چونکە

ستەمی سیاسی لەکورد دەکرێت، ئیدی ستەمی فەرهەنگیشی لێدەکرێت.
کاتێك ئەزموونی شیعری ئەو شاعیرانە بەراورد دەکەین لەگەڵ شیعری کوردی، ڕەنگە جیاکارییەکی ئەو تۆ نەبینین.بە پێچەوانەوە ئەگەرئەزموونی شاعیرانی کوردیش وەربگێڕدرێتە سەرزمانە ناسراوەکانی دنیا، ئیدی خوێنەرانیش درك بەوەدەکەن کەکوردیش شیعری جوان و شاعیری بەتوانای هەیە.بۆ نموونە:(ژاك برێڤەر) کەیەکێکە لە ناسراوترین شاعیرانی دنیالە کۆپلە شیعرێکدا دەڵێت:_

قاوەکەی کردە ناو فنجانەکەوە..
شیرەکەی کردە ناو قاوەکەوە..
شەکری کردە شیرو قاوەکەوە..
بەکەوچکێك تێکیدا..

ئەگەرخوێنەر بەوردی ئەوکۆپڵە شیعریە بخوێنێتەوە، بەرهیچ ئستاتیکاو ناوەڕۆکێکی جوان دەکەوێت؟ بونیادی زمان لەوودەقەدا هیچ جیاوازییەکی ئەوتۆی لەگەڵ بونیادی زمانی ئاسایی هەیە؟ کام وێنەی شیعریانەی جوان لەوکۆپڵەیەدا هەیەچێژ شیعری بەخوێنەربدات؟. لەبەرامبەر ئەمەدا نموونەیەکی کورت لەشیعری (شێرکۆ بێکەس) دێنینەوە. کاتێ لەشیعرێکیدا دەڵێت:_

ئەگەر لەناو شیعرەکانما گوڵ دەراوێژنە دەرەوە..
لەچواروەرزوەرزێکم ئەمرێ..
گەر یار بێننە دەرەوە..دووانم ئەمرن..
گەر نان بێننە دەرەوە… سێیانم ئەمرن..
گەرئازادی بێننەدەرەوە..ساڵم ئەمرێ و خۆشم دەمرم…

هەردوودەقەکە لەئاستی زمان و فۆڕمدا سادەن. وشەکان ئاسان و ناسراون. بەڵام لەڕووی ناوەڕۆکەوە خوێنەردەتوانێ سەرنج بدات کە شێرکۆ چ وێنەیەکی شیعریانەی پڕمانای لەڕێگەی ئەوزمانە سادەییەوە بەرجەستە کردووە.
شاعیرچ بەهایەکی بەچەمکی ئازادی داوە. بێگومان ئێمە دەزانین دەقێك بەتەنها نابێتە پێوەر بۆبەراورد کردنی ئەزموونی شیعری شاعیرێکی جیهانی بەشاعیرێکی کورد(لەداهاتوودا زۆرترکارلەسەرئەوبەراوردکارییانە دەکەین). بەڵام ئەگەر بەراوردێکی شیعرییانەی ورد بکرێت، ئەوکات ڕەنگە لەڕووی بونیادی شیعرییەوە خوێنەر درك بە جیاوازی زۆرتر بکات.کە دەرفەتی ئەو بەراوردکارییە لە نێوان ئەزموونی شیعری کوردی و شیعری جیهانی نەڕەخساوە، وەك سەرەتا ئاماژەمان پێکرد لەبەر ئەوە بووەکە خوێنەری

کورد نەیتوانیوە بەزمانی کوردی ئەزموونی شیعری شاعیرانی دنیا بخوێنێتەوە. بەهەمان شێوە شیعری کوردیش وەك پێویست وەرنەگێڕدراوەتە سەرزمانی نەتەوەکانی دیکەی دنیا.بۆ ئەوەی خوێنەری بیانیش بزانێت لەئەدەبی کوردی و شیعری کوردی شاعیری داهێنەرو بەتواناهەن، کەهیچیان لەشاعیرانی دنیا کەمتر نییە. وەلێ بەداخەوە ئێمە باجی بێ دەوڵەتی، ستەمی سیاسی و مێژوویی دەدەین..

تێبینی:_

*خوێنەردەتوانێت بۆئاشنابوون بەشیعری جیهانی کتێبی(هەموو شەوێك وەرەلام) بخوێنێتەوە، کەبژاردەیەکە لەشیعری جیهانی وئازاد بەرزنجی لەو ماوانەی ڕابردوودا وەریگێڕاوە..

*لە ڕۆژنامەی(هەواڵ) ژمارە(762)ی ڕۆژی 2018-9-8بڵاوکراوەتەوە…